

B O E K E N

INHOUD

Het nut van Nederland
Herman Gorter
J.K. Galbraith

Moeten naties gewoon zichzelf zijn?

Sam Rozemond bespreekt:
Koen Koch en Paul Scheffer (red.), *Het
nut van Nederland. Opstellen over soevereiniteit
en identiteit*, Amsterdam: Bert
Bakker, 1996.

De nationale identiteit koesteren is goed voor democratische samenhang, voor multiculturele integratie en voor Europese eenwording. Daarbij bestaat dan de kern van de Nederlandse identiteit uit tolerantie, consensus en egalitarisme. Aan deze thesen van Paul Scheffer is een bundel gewijd vol kanttekeningen en tegenspraak. Scheffer heeft vrij sympathieke trekken bij zijn natie ontdekt. 'Komt dat even mooi uit!', roept Wilterdink in diens bijdrage. Inderdaad is de vraag wat een libertaire sociaal-democraat met zijn nationale identiteit had moeten aanvangen als hij nu eens Duitser of Fransman was geweest. We mogen immers niet aannemen dat de Nederlandse identiteit ook elders in gelijke mate wordt aangetroffen. Wil Scheffer eigenlijk, zo vragen Koch en Hilhorst zich op scholastieke wijze af, waarden hooghouden omdat ze goed zijn of omdat ze Nederlands zijn?

Is 'identiteit' trouwens een vast gegeven? Kossmann meent dat het begrip inderdaad een blijvende volksziel doet veronderstellen, maar Couwenberg acht dit een verouderd gebruik van het woord. Scheffer sticht wat verwarrend door de nationale identiteit als een 'historisch gegeven' te

typen, maar maakt toch duidelijk er iets mee te bedoelen dat zich doorlopend ontwikkelt onder invloed van de omstandigheden. Dit laatste klopt met wat andere auteurs in de bundel signaleren, namelijk dat Nederland vroeger niet zo uitblonk als egalitair (Te Velde) of tolerant (Koch, Van Ree, Couwenberg). Men hoeft inderdaad maar te denken aan het calvinisme of aan de regentenmentaliteit van bijvoorbeeld Luns, langst zittende en meest populaire bewindsman van na de oorlog. Scheffer werpt tegen dat equivalenten van zijn drie kenmerken ook vroeger al door geleerden werden vermeld, waarop Wilterdink dan weer antwoordt dat men in de jaren '30 nu eenmaal een zelfbeeld nodig had dat gunstig afstak bij het Duitse nationaal-socialisme. Echter het signalement is niet zó sterk gewijzigd sinds twee eeuwen terug Willem Ockerse de *Nederlandsche karaktertrekken* beschreef. Deze beziet overigens met spijt hoe zijn gelijkmatige landgenoten 'onverschillig voor de grootste aangelegenheden' zijn, ook al maken zij veel 'toestel en wind bij het geringste dat zij verrichten'.

Dat een collectieve identiteit goed is voor de onderlinge samenhang spreekt welhaast vanzelf. De vraag is maar: samenhang tussen wie allemaal? Scheffer gelooft dat zelfbewustzijn ook de openheid tegenover nieuwkomers bevordert. Anderen, zoals Delwaide, trekken dit in twijfel. Koch noemt alleen al het definiëren van zo'n identiteit een tweesnijdend zwaard: het werkt conserverend en exclusief. Ook volgens Van Benthem van den

B O E K E N

Bergh remt het juist de integratie van minderheden. En waarom nu juist alles gezet op de natie? Volgens Fennema & Tillie gaan, door de druk van communicatie en een wereldwijde concurrentieslag, naties steeds meer op elkaar lijken. Koch vindt het accentueren van de natie ten koste van andere identiteiten een 'enorme verschraling'. Zwaan wijst er wel op dat het de grootste formatie is waarmee mensen zich nog kunnen identificeren, doch Delwaide meent dat identificatie met een massa van onbekenden hoe dan ook alleen maar met veel kunstgrepen is bij te brengen. Dit neemt dan overigens niet weg dat wellicht de staat de grootste eenheid is waarbinnen zulke kunstgrepen kunnen slagen. Scheffer maakt veel werk van de landelijke media als indicator van een passend kader voor burgerschap. Te bezien valt echter of in die rol de natie straks nog wel voor de hand ligt wanneer ieder zijn televisie zo kan afstellen dat deze alleen nog Amerikaanse series en clips afwisselt met lokaal nieuws.

Verskillende auteurs komen te spreken over de integratie van autochtonen. Ergerlijk is dat niemand dit begrip omschrijft, behalve Kossmann die rondt vaststelt dat het blijkbaar slaat op verschil in ras, aangezien immers mensen die waarschuwen tegen te veel autochtonen voor racisten worden uitgemaakt. Zelfs bij de statistische weergave van opinieonderzoek onder 'autochtonen' blijft onvermeld wie daar zoal onder vallen. Indische Nederlanders en uit Duitsland gevluchte joden alsmede hun nakomelingen

stellig wel, maar wie niet?

Een bezwaar van een bundel als deze, waar iedereen het hele thema mag bestrijken, is dat er nogal wat overlap in voorkomt. Hiermee hangt een ander gevolg samen, namelijk dat allerlei aspecten niet echt worden uitgediept. De inburgering van moslims kan als voorbeeld dienen. Scheffer verklaart zich geen tegenstander van dubbele nationaliteit. Hoe zich dit verhoudt tot zijn pleidooi voor bewustwording van de nationale identiteit is duister. Dit zeker in het licht van de observatie van Wilterdink dat tegenwoordig immigranten, door grotere communicatie en mobiliteit, zich meer blijvend kunnen oriënteren op het land van herkomst. In elk geval is dubbele nationaliteit strijdig met de opvattingen van natie zowel in termen van maatschappelijk contract als van historische achtergrond. En bij de consequenties die bijvoorbeeld Rabat verbindt aan het Marokkaanse staatsburgerschap steekt zelfs Scheffers pleidooi voor bewust Nederlanderschap maar bleek af.¹

Hoofddoek

Van Ree vindt de hoofddoek een teken van 'geslachtelijke apartheid', maar meisjes die dit willen, mogen er van hem de klas mee in. De vraag is wel hoe we weten of zij dat zelf willen. De Beus noemt de hoofddoek op school een 'absolute culturele aspiratie'. Maar aspiratie van wie? Van Ree pleit ervoor om aan meisjes te leren dat ze hun broers niet hoeven te gehoorzamen, al levert dit conflicten op met de ouders. Ook gaat hij ervan uit dat een verzuild

onderwijssysteem de samenhang van de staat per saldo zal versterken. De Beus ziet evenmin bezwaar in een islamitische zuil, zij het uitdrukkelijk onder voorwaarde dat de leden wel mogen uittreden. Hier was een kleine uitweiding over sociale druk tegen afvalligheid wel op haar plaats geweest. Over tolerantie gesproken.

Scheffer en anderen erkennen dat het lastig is voor nieuwkomers zich aan te passen aan een samenleving die zelf haar rechtsorde, taal en geschiedenis verwaarloost. Er wordt trouwens wel meer verslonsd. Van de schilder Hercules Seghers tot de dichter Marsman heeft het Hollandbeeld gestaan in het teken van 'oneindig laagland'. Maar de discussie over het Groene Hart reduceert dit tot lapjes grond voor recreatie, botanie en nieuwe techniek van tunnelboring. Hoort het blikveld niet ook tot de identiteit?

En dan Europa. Voor Van Benthem van den Bergh is beklemtoning van de natie funest voor de Europese integratie. Scheffer acht evenwel democratie daartoe onontbeerlijk en deze kan op haar beurt alleen in het vlak van de staat gedijen. Kossmann waarschuwt dat het Europees Parlement toch al niet door de bevolking als representant kan worden gezien, laat staan na nog weer een flinke uitbreiding van de Unie. Delwaide van zijn kant ziet in democratisering op Europese schaal geen onmogelijke opgave. Waarom zou de lidstaten in onderling verband niet

B O E K E N

lukken wat ze afzonderlijk wel konden? Het antwoord geeft hij echter zelf al: daar kwamen krasse middelen zoals uniformerend onderwijs en dienstplicht aan te pas. En vorming van de jeugd valt, krachtens het beginsel van subsidiariteit, nu juist buiten de Unie.

Scheffer ziet de klassieke overheidstaken ook in de toekomst voorbehouden aan de nationale staten. Doch, aldus Wilterdink, dan wel met afnemend effect. De economische en monetaire unie is in de ogen van Scheffer wellicht een stap te ver. Zij kan ontwrichtend gaan werken op de democratie. Reeds de (vaak geprezen) onomkeerbaarheid van het Europese proces staat volgens hem op gespannen voet met de beproefde democratische methode van *trial and error*. Voor Koch staat intussen de onomkeerbare demontage van de Nederlandse staat al vast. En Van Gunsteren poneert (helaas buiten de bundel!): 'Ons huidige democratisch bestel is gebaseerd op de traditionele natie-staat. Maar die loopt langzaam op haar eind.'² Over dit punt schrijft Scheffer: 'Misschien moeten we wel vaststellen dat de economische eisen van de wereldmarkt elk cultureel minimum van natievorming langzaam aan vernietigt, zonder dat op een

hoger niveau nieuwe democratische ordening ontstaat. Tel uit je winst.' Even verderop heeft hij zichzelf echter hervonden en meldt: 'Zo bezien is natievorming de kern van het burgerschap.' Ook Van Benthem van den Bergh denkt dat in alle gevallen de nationale staat de voorwaarden voor democratische besluitvorming kan blijven scheppen. Lidstaten die worden overstemd komen daarbij evenwel niet ter sprake.

Scheffer voorspelt dat de Europese Unie nooit zal gaan lijken op Nederland, dat zich zal moeten neerleggen bij meer machtsverschil met de grotere lidstaten. De vraag is hoe dit onevenredig zware verlies aan soevereiniteit uitpakt voor de Nederlandse natie. Kossmann acht haar toch al kwetsbaarder dan andere, omdat zij uit de staat is gevormd in plaats van andersom. In Frankrijk ziet overigens niet iedereen dit laatste als een factor van zwakte, maar hier geldt alweer dat Parijs, naar eigen verwachting en in het model van Scheffer, minder soevereiniteit hoeft in te leveren dan kleinere lidstaten.

De bundel bevat een aantal voortreffelijke bijdragen, waarbij alle geschiedkundige gedeelten

mij het best bevielen. Maar het nut van Nederland voor een goede integratie van minderheden en van Europa komt door de versnippering van de thematiek onvoldoende uit de verf.

Een probleem blijft dat zelfs wie genegen is Scheffers diagnose te delen in grote verlegenheid wordt gebracht omtrent de therapie. Voor betrokkenheid bij Europa lijkt het immers goed als de kleine lidstaten met hun parlementen niet door de grote hoofdsteden buitenspel kunnen worden gezet, doch Scheffer wil juist de onderlinge machtsverschillen accentueren en vraagt daarvoor van Nederland de prijs. Zo ook lijkt integratie van immigranten en hun nageslacht gediend als de dubbele nationaliteit, zeker vanaf de tweede generatie, wordt uitgesloten, maar dat blijkt nu net een conclusie te zijn waar Scheffer niet aan toe is. Dan blijft toch weinig anders over dan: *Nederland! Let op u saeck.*

Noten

1. Zie 'Marokkaanse Nederlander mag westerse normen en waarden niet overnemen', in: *Trouw*, 6 juni 1996.
2. In: *Het Parool*, 15 juni, 1996, p. 23.

SAM ROZEMOND

Voorzitter van de S & D-redactieraad

